

Vreemde vrienden: de relatie Verenigde Staten-Saoedi-Arabië

Hans Schippers

Na de aanslagen van 11 september 2001 bleek dat vijftien van de negentien vliegtuigkapers afkomstig waren uit Saoedi-Arabië, de staat waarmee de Verenigde Staten al decennia nauwe banden heeft. Hoe was dit mogelijk vroegen Amerikanen zich af? De realiteit is dat de verhouding tussen de twee landen van meet af aan werd gekenmerkt door ambivalentie. Dit artikel analyseert de relatie tussen de twee landen met een geheel verschillende achtergrond. Olie en anticommunisme vormden jarenlang een basis voor samenwerking. Het eind van de Koude Oorlog, de politieke instabiliteit en stagnatie in de Arabische wereld en de daarmee gepaard gaande opkomst van het moslimfundamentalisme zorgden daarna voor grote spanningen. Het artikel sluit af met een evaluatie van de mogelijkheden om de relatie te continueren.

Saoedi-Arabië: een unicum

Het tegenwoordige Saoedi-Arabië is gebaseerd op de uit 1744 daterende samenwerking tussen de familie al-Saoed en de islamitische godsdienstleraar Mohammed al Wahhab. Hij was een *hanbali*, een aanhanger van de meest conservatieve interpretatie van de voorschriften van de soenni-islam. Gezamenlijk begonnen de nakomelingen van de twee families vanuit de Najd (het kernland van het Arabisch schiereiland) aan het eind van de 18^e en het begin van de 19^e eeuw met een veldtocht die tot doel had het wahabisme te vestigen, een naar de grondlegger genoemde variant van de *hanbali*-opvatting.

De strijd had een wisselend verloop. Tot drie keer toe kwam in wisselende delen van het schiereiland een door de familie al-Saoed geleide staat tot stand. Twee keer ging die staat echter verloren, waarbij de laatste maal, in 1890, ook de hoofdstad Riyad werd ingenomen. Het huidige Saoedi-Arabië ontstond vanaf circa 1900 toen Abdel Aziz de leiding van de familie kreeg. Hij was in 1880 in Riyad geboren, maar opgegroeid in de barre omstandigheden van de Arabische woestijn. Hier leerde hij leiding geven en vechten en onderhandelen met andere bedoeïenenleiders. Abdel Aziz, in het westen beter bekend als Ibn Saoed, paarde hierbij bekwaamheid en persoonlijke moed aan scherp politiek inzicht. Toen hij 22 was wist hij met een gedurfde nachtelijke aanval Riyad te herwinnen. Vanuit deze plaats begon Abdel Aziz met zijn verovering van het Arabisch schiereiland. Hij hield zich verre van samenwerking met Ottomaanse machthebbers en de Engelsen, die in die tijd vaste voet kregen in een aantal Golfstaten. In plaats daarvan verbond hij zich via talloze huwelijken en verdragen met andere bedoeïenenstammen. Vanaf 1920 verenigde hij de stamleiders in een religieuze organisatie, de Ikhwan. Tussen 1924 en 1926 veroverde Abdel Aziz de Hedjaz met de heilige steden Mekka en Medina. Zes jaar later sloot hij zijn dertigjarige campagne af met de onderwerping van het emiraat Asir tussen de Hedjaz en Jemen. Abdel Aziz noemde zijn land het koninkrijk Saoedi-Arabië. Een benaming die hem op voet van gelijkheid bracht met westerse staten en kenmerkend was voor het zelfbeeld van de vorst.¹

De Saoedi-Arabisch maatschappij is gebaseerd op de samenwerking tussen de al-Saoedfamilie en de nakomelingen van Mohammed Wahhab, de al-Sheichfamilie, en daarop berustende combinatie van politiek leiderschap en handhaving van het wahabisme. De al-Saoeds beschouwen zich als de door Allah aangewezen verdediger van de ware richting in de islam. Kritiek op de daaruit voortvloeiende leidende positie staat gelijk aan godslastering en wordt afgestraft. Saoedi-Arabië, met zijn ongeveer 24 miljoen inwoners, waarvan circa 5 miljoen buitenlanders, is echter geen homogeen wahabitische staat. In de oostelijke provincies woont een grote sji'itische minderheid. Verder beschouwt circa 20 procent van de soenni-Saoedi's zich als liberale moslims. Een zelfde percentage is streng gelovig. De

resterende 60 procent, waaronder de koninklijke familie, is pragmatisch. Zij zijn liberaal met de liberalen en orthodox met de orthodoxen. Daarnaast hebben in het noorden mystieke soefi-genootschappen aanhang.

De wahabitische opvattingen vormen wel het fundament voor het buitenlands beleid. De leiders van Saoedi-Arabië hebben een bipolair wereldbeeld waarin, de Dar al Islam, het gebied van de islam, maar ook van andere monotheïstisch godsdiensten als het christendom en het jodendom, het goede vertegenwoordigt. De Dar al Harb, letterlijk het gebied van de oorlog, vormt de tegenpool. Tijdens de Koude Oorlog vielen de twee polen vrijwel samen met het Westen en de communistische wereld. Deze visie bepaalt ook de prioriteiten in de buitenlandse politiek. De tegenstelling noord-zuid is daarbij nauwelijks van belang; monotheïsme tegenover atheïsme zoveel te meer. Vooral Arabische staten en niet-Arabische moslimstaten kunnen op steun rekenen. Israël is in dit zwart/wit schema een probleem. Tegen het jodendom als godsdienst bestaat geen bezwaar. Zionisme wordt echter gezien als een seculiere politieke leer. De stichting van Israël en de bezetting na 1967 van islamitisch land en heiligdommen beschouwt Saoedi-Arabië als zeer ernstige zaken.²

De structuur van de Saoedische maatschappij wordt grotendeels bepaald door familiebanden. De uitgebreide familie biedt bescherming en relaties. In persoonlijk opzicht geven verwanten het leven richting en betekenis. In navolging van het officiële standpunt zien veel Saoedi's het land als een grote familie, met als kern de ongeveer 5000 leden van de al-Saoedfamilie. Wanneer een kleinere familie in zaken wil gaan, zoekt zij contact met een lid van de koninklijke familie, die als sponsor en beschermer optreedt. Om het systeem in stand te houden hebben veel leden van deze familie een soort eigen hofhouding. De leden en familie daarvan vallen vervolgens ook onder het systeem van koninklijke protectie. De al-Saoedfamilie heeft op deze wijze banden met een groot aantal andere families.³ Ondermeer door de snelle bevolkingsgroei valt echter een groeiend aantal Saoedi's buiten dit patronagesysteem.

De islamitische oppositie

Geïnspireerd door het aan de macht komen van een fundamentalistisch bewind in Iran bezette in het najaar van 1979 een groep soennitische moslims de Grote Moskee in Mekka. Na enkele weken wisten Franse commando's het heiligdom te veroveren. De bezetters noemden drie redenen voor hun actie: de corruptie van het koningshuis, de afwijking van de rechte islamitische leer en de te grote afhankelijkheid van het Westen. De leider van de opstand en 62 aanhangers werden in het openbaar onthoofd. Protest hiertegen was beperkt. Veel Saoedi's zagen de bezetting van de moskee als godslastering. De argumenten tegen het bewind komen we echter met verschillende accenten in de jaren tachtig en vooral na de Golfoorlog voortdurend tegen.

De islamitische oppositie in Saoedi-Arabië vormt een bont geheel van individuele critici, opstellers van petitie's en een aantal in radicaliteit variërende organisaties, waarbij op basis van het onderzoek van de Egyptisch-Amerikaanse politicoloog Mamoun Fandy een aantal overlappings valt te constateren. De preken van vooraanstaande critici, zoals Safar al-Hawali en Salman al-Auda vinden op goedkope cassettebandjes een ruime verspreiding in het land zelf en in de Arabische wereld. Beiden ondertekenden in het voorjaar van 1991 samen met ruim 450 moslim-geestelijken, rechters en professoren een Petitie, waarin zij vroegen om het herstel van de islamitische waarden en normen. Dit verzoek werd geconcretiseerd in twaalf politieke hervormingen, zoals de instelling van een adviserende raad, eerlijke rechtspraak en een betere verdeling van de welvaart. Ruim een jaar later stelden 107 vooraanstaande soennitische godsdienstgeleerden een Memorandum van Advies voor koning Fahd op. Zij beklagden zich over de 'totale chaos in de economie en maatschappij'. De ondertekenaars vroegen een eind te maken aan omkooppraktijken, het bevoordelen van bepaalde groepen en de incompetentie van de rechtbanken. Op het terrein

van de buitenlandse politiek zou het land banden met andere islamitische staten als uitgangspunt moeten nemen. Concreet betekende dit het over de hele wereld propageren van de islam, het streven naar eenheid van alle moslims en het helpen van islamieten. Het bestaande beleid was onjuist omdat het bijvoorbeeld het Algerijnse Islamitische Reddingsfront (FIS) niet steunde, maar wel Syrië, dat moslimorganisaties vervolgde. Ook de nauwe relatie met de Verenigde Staten, dat 'in het algemeen een moslimvijandige politiek voerde', was onjuist. Saoedi-Arabië zou zich verder moeten verzetten tegen het streven naar vrede met Israël.

De Petitie en het Memorandum vonden veel weerklank. Zij werden op grote schaal verspreid en bediscussieerd. Saoedi-Arabië in de jaren negentig was een land in verwarring. De Irakese bezetting van Koeweit, het feit dat het eigen leger, waarin miljarden waren geïnvesteerd, maar kennelijk niet in staat was de veiligheid te garanderen, de dalende olieprijs, stijgende werkloosheid en toenemende inkomensongelijkheid wekten grote onrust. De instelling van een 60 personen tellende Adviesraad door koning Fahd in het najaar van 1992 was niet in staat de onvrede weg te nemen. De voornaamste kritiek luidde dat de raad te weinig bevoegdheden had.⁴

Vanaf 1993 ontstonden formele oppositiebewegingen, een voor het land onbekend fenomeen. De eerste was het *Committee for the Defence of Legitimate Rights* (CDLR), geleid door Mohammed al-Masri. Begin 1996 leidde een conflict over de koers van de in Londen gevestigde beweging tot het ontstaan van de *Movement for Islamic Reform* (MIRA) onder leiding van de chirurg en godsdienstgeleerde dr. Said al-Faqih. Het conflict had vooral betrekking op de oriëntatie van de beweging. Al Faqih wilde prioriteit geven aan de situatie in Saoedi-Arabië zelf; al-Masri zocht aansluiting bij fundamentalistische groeperingen in andere landen. Wat betreft het buitenlandse beleid volgden beide organisaties in hoofdzaak de eerder genoemde lijn. De nauwe band met de Verenigde Staten en de legering van Amerikaanse troepen in het land werden scherp veroordeeld. Het zelfde gold voor de door de grootmoefiti uitgesproken fatwa's die de nauwe band legitimeren. Dit soort uitspraken had niets te maken met de islam, maar alles met dwang van koning Fahd, meenden zij.

De MIRA en het CDLR keurden de aanslagen op Amerikaanse doelen in Riyad en Dhahran midden jaren negentig niet goed, maar verklaarden deze uit frustratie over een onjuiste situatie. Een derde oppositiebeweging – het *Advice and Reform Committee* (ARC) – had met geweld echter geen moeite. Hun leider, Osama bin Laden, verklaarde dat het belangrijkste was dat er geen Saoedi's waren gedood, slechts Amerikanen. Deze uitspraak is representatief voor zijn opvattingen. Voor Bin Laden bestaat er slechts 'wij' (de moslims) en 'zij' (de niet-moslims). Hij wil aan elke westerse invloed in Saoedi-Arabië en in feite in de hele moslimwereld een eind maken.⁵

Over Bin Ladens leven is inmiddels zoveel bekend dat het niet nodig is daarop uitvoerig in te gaan. Hij is afkomstig uit een vooraanstaande Jemenitische familie, die in Saoedi-Arabië fortuin heeft gemaakt met de uitvoering van infrastructurele werken. Van circa 1980 tot 1988 leidde hij islamitische strijders in Afghanistan. Hij staat bekend als vrome moslim en moedig aanvoerder. Nadat de Saoedische regering zijn aanbod afwees om de Irakezen uit Koeweit te verdrijven, brak hij met het bewind en vertrok naar Soedan en later Afghanistan om van daaruit de Verenigde Staten te bestrijden. Zijn organisatie bundelt de meest radicale critici van het koningshuis. Kern ervan zijn strijders die in de jaren tachtig naar Afghanistan trokken en die zich bij hun terugkeer niet meer thuis voelden in hun vaderland. Zij vormden eind jaren tachtig oppositiekernen, die zich in 1994 verenigden in de in Londen gevestigde ARC. Bin Ladens opvatting over de buitenlandse politiek van Saoedi-Arabië wijkt weinig af van die in de Petitie en het Memorandum. Het beleid moet volledig in dienst te staan van de verspreiding van de islam. De Amerikaanse militaire aanwezigheid ziet hij als een schending van heilige grond. Het eerder genoemde 'wij-en-zij-principe' zorgt echter voor een verscherping van dit standpunt. Omdat de Saoedische regering hiervoor toestemming heeft

gegeven, wordt zij door Bin Laden ingedeeld bij de 'zij' en benoemd tot vazal van de Verenigde Staten en Israël. Deze landen hebben door de bezetting van Palestina of de hulp daaraan grote misdaden begaan tegen de islam. Bin Laden is ervan overtuigd dat, wanneer Washington zijn steun aan de al-Saoeds staakt, hun bewind zal vallen. De aanvallen op de Amerikaanse ambassades in Kenia en Tanzania en ten slotte de aanslagen in New York hadden tot doel dit te bereiken.⁶

Olie als basis

De relatie tussen de Verenigde Staten en Saoedi-Arabië is lange tijd overwegend gebaseerd geweest op het feit dat dit laatste land rijk is aan olie. De Verenigde Staten kregen in de jaren twintig belangstelling voor de regio toen zij zich realiseerden dat hun eigen reserves beperkt waren, terwijl Irak en later Golfstaat Bahrein grote olievoorraden hadden. Na enige aarzeling meenden geologen dat dit ook het geval kon zijn in Saoedi-Arabië. In 1933 kreeg Standard Oil of California (Socal – nu Chevron) een concessie van koning Abdel Aziz. Het zoeken naar olie begon in 1935. Drie jaar later had Socal succes. In Dhahran, niet ver van Bahrein, vond men olie in winbare hoeveelheden. Socal richtte, na de deelname van de Texas Oil Company (Texaco) tot de concessie, een zusterfirma op, de Arabian American Oil Company, beter bekend als Aramco. Dit bedrijf bouwde Dhahran uit tot een 'klein Amerika' in de Arabische woestijn, compleet met zwembaden, grasvelden en van airconditioning voorziene supermarkten en huizen.

In Aramco gingen later ook Exxon en Mobil deelnemen. Vanaf het begin van de jaren zeventig kreeg de Saoedische regering een steeds groter aandeel in het bedrijf tot het in 1980 eigendom was van de staat. Wat betreft het beheer veranderde er weinig. De Amerikaanse bedrijven ontvingen een ruime vergoeding en bleven in feite het beleid bepalen. De Saoedi-Arabische olieproductie nam toe van 1,3 miljoen vaten in 1960 via 3,8 miljoen tien jaar later tot ruim 10 miljoen vaten in 1981. De inkomsten uit de verkoop van olie bedroegen toen \$ 113 miljard per jaar.⁷ Aangenomen wordt dat ruim een kwart van de aangetoonde olievoorraad in de wereld zich onder de Arabische woestijn bevindt.

Botsende beelden

Het beeld dat in de Verenigde Staten van Saoedi-Arabië bestond is in de loop van de tijd ingrijpend gewijzigd. Zag men het aanvankelijk als een onbetekenend woestijnstaatje geleid door een oosterse sprookjesvorst, in de loop van de jaren vijftig veranderde dit beeld in dat van een vooraanstaande, maar nog altijd exotische olieleverancier. Berichten in de media over de extravagante levenswijze van leden van het koninklijk huis leidden echter in de jaren zestig tot kritiek van liberale zijde op het autocratische, 'middeleeuwse' bewind.

De olieboycot en de prijsstijgingen van 1973/74 deed de bestaande ambivalente gevoelens ten aanzien van het land toenemen. De boycot was zeer nadelig voor de westerse industriële samenleving en leidde tot kapitaalstromen naar een staat waar slechts een kleine minderheid van profiteerde, meenden velen. Het beeld van een door hofintriges beheerst, gesloten rijk werd versterkt door de moord op koning Faysal in 1975 door een van zijn neven. Toen drie jaar later de sjah van Iran ten val kwam vroegen sommige Amerikaanse politici zich af of het zin had om de al-Saoedfamilie te blijven steunen. De ondergang van hun bewind zou voor de Verenigde Staten wel eens dezelfde dramatische gevolgen kunnen hebben als in Iran, luidde hun waarschuwing.

De sterk toegenomen olie-inkomsten stelden Saoedi-Arabië in de jaren tachtig in staat op te treden als financier van anticommunistische operaties. Dit bleek na de sovjetinval in Afghanistan van 1979. Binnen enkele jaren trokken circa 12.000 Saoedi's hier naar toe, om, getraind en bewapend door Amerika samen met Afghanen en islamitische strijders uit andere landen, het communisme te bevechten. Saoedi-Arabië droeg miljarden dollars bij aan

deze onderneming. De strijd kreeg een goede pers in de Verenigde Staten en samen met de stabiliserende rol die Riyad vervulde bij de mondiale olievoorziening leverde dit een positief beeld op voor het land.

In de tweede helft van de jaren negentig begon dit beeld echter te kantelen door aanslagen op Amerikaanse doelen binnen en buiten Saoedi-Arabië. Verantwoordelijk hiervoor was Osama bin Laden, eens gevierd als anticommunistisch strijder. De aanvallen van 11 september 2001 zorgden voor een totale omslag. Een deel van het Amerikaanse publiek beschouwt de regering in Riyad, door haar weinig doortastende optreden ten aanzien van deze extremist, als medeschuldig aan de aanval.⁸

Het Saoedi-Arabisch beeld van de Verenigde Staten is veel minder aan veranderingen onderhevig geweest. Men zag dit land aanvankelijk als een tegenwicht voor de Britse invloed in de regio en later als een bondgenoot in de strijd tegen het atheïstische communisme. Van belang hierbij is dat Saoedi-Arabië nooit gekoloniseerd is geweest. De gevoelens ten aanzien van het westen worden waarschijnlijk veel minder dan in veel andere Aziatische landen gekleurd door angst voor neokolonialisme. Vooral om godsdienstige redenen heeft er altijd grote weerstand bestaan tegen de legering van Amerikaanse militairen in het land. Vanaf eind jaren veertig had de Verenigde Staten een basis in Dhahran, maar na vijftien jaar ging de pacht daarvan over op een particulier Amerikaans bedrijf. Een typisch Saoedische oplossing die het voor de regering mogelijk maakte te verklaren dat er geen buitenlandse bases in het land waren.

Saoedi-Arabië ziet de Verenigde Staten traditioneel ook als steunpilaar tegen de dreigingen uit de Arabische wereld. Deze angst is niet irreëel. Het land is door voortdurende strijd tot stand gekomen. Ook na 1932 was deze dreiging nooit ver weg. In de jaren vijftig en zestig waren er scherpe conflicten met het Arabisch-nationalistische Egypte van Nasser. Daarna waren er schermutselingen met het marxistische Zuid-Jemen en dito opstandelingen in de Golfstaten. In de jaren tachtig maakte de Iraanse leider Khomeini bekend dat Saoedi-Arabië na Irak op zijn lijstje stond van te verdwijnen regimes. Het volgende decennium was er het permanente gevaar van Irak, dat in augustus 1990 Koeweit bezette en dreigde met Saoedi-Arabië hetzelfde te doen. President Bush sr. verzekerde koning Fahd dat zijn land van fundamenteel belang was voor de Verenigde Staten en de westerse wereld. Amerikaanse troepen gebruikten Saoedi-Arabië als basis voor de herovering van Koeweit. Maar ook daarna bleven er, tot frustratie van regent Abdoellah, 5.000 man gelegerd.

Verstorende factor in de perceptie van de Verenigde Staten als bondgenoot was de band van dit land met Israël. In feite heeft Saoedi-Arabië geen rationele oplossing voor deze ambivalente situatie gevonden. Dit heeft vooral te maken met het eerder beschreven bipolaire wereldbeeld dat een reëel beeld van de positie van Israël in de regio in de weg staat. Lange tijd hanteerden de Saoedische leiders een pragmatische oplossing voor deze situatie. Zij drongen in Washington aan op een oplossing van de kwestie, verleenden belangrijke financiële steun aan Israëls tegenstanders en namen in 1973/74 het initiatief tot de olieboycot, maar verder bemoeiden zij zich niet actief met het probleem. Onder invloed van de islamitische oppositie heeft Abdoellah zijn standpunt echter de laatste jaren aangepast en dringt hij nadrukkelijk bij Amerika aan op een oplossing van het Israëlisch-Palestijnse conflict.⁹

Recente ontwikkelingen en de stabiliteit van het al-Saoed bewind

De vraag of de islamitische oppositie in staat is het bestaande bewind ten val te brengen is door het ontbreken van verkiezingen moeilijk te beantwoorden. De eerder genoemde Fandy meent dat een verandering van regime weinig waarschijnlijk is. Organisaties als de CDLR en de MIRA zouden niet meer dan enkele duizenden actieve leden hebben. Zij zijn daarmee geen partij voor het uitgebreide sociale netwerk van de al-Saoedfamilie. Voor de meeste

Saoedi's is het wegvallen van deze familie iets onvoorstelbaars. Het zou het einde betekenen van de staat, zoals zij die kennen. Het alternatief zou chaos zijn, menen velen, en dat is weinig aantrekkelijk. Daar komt volgens Fandy bij dat de leiders van die bewegingen in de gesloten familiale maatschappij een marginale positie innemen, bijvoorbeeld omdat ze, zoals al-Faqih, niet in Saoedi-Arabië zijn geboren. Bin Laden is dat wel, maar zijn familie komt uit Jemen. Dit betekent dat hij wordt beschouwd als een buitenlander. Om die reden zouden zelfs arme families uit de Najd op hem neerkijken. Ook zijn naaste medewerkers en veel aanhangers hebben een dergelijke, in Saoedi-Arabisch oog, ongunstige achtergrond. Van de vijftien aanslagplegers van 11 september waren de meeste afkomstig uit Asir, een arme provincie die het laatst bij Saoedi-Arabië is gevoegd.

Ook andere deskundigen menen dat het de oppositiebewegingen aan kracht ontbreekt om het bewind van de al-Saoeds werkelijk te bedreigen. Zij wijzen erop dat de oppositie verdeeld is. Al-Faqih's MIRA bijvoorbeeld, is meer gericht op het bereiken van hervormingen binnen het systeem, dan op revolutie. Bin Laden is wat betreft het geweld een uitzondering. Dezelfde deskundigen wijzen er tevens op dat de islamitische oppositie de publieke discussie het afgelopen decennium heeft weten te beheersen. Veel Saoedi's zijn ervan overtuigd dat hervormingen noodzakelijk zijn. Zij wensen echter geen breuk met het bestaande monarchale systeem, maar aanpassing ervan. Vooral invloed op het landsbestuur, een eerlijke rechtspraak en vrijheid van meningsuiting staan daarbij voorop.¹⁰

Een probleem hierbij is het ontbreken van een duidelijke leiding. Koning Fahd is sinds 1995 door een hersenbloeding uitgeschakeld. Regent is prins Abdoellah, een zoon van koning Abdel Aziz, maar zijn positie is binnen de familie omstreden. Hij is bovendien al 78 jaar oud. Abdoellah, die wordt beschouwd als een bekwaam en doortastend man, heeft de afgelopen jaren een aantal hervormingen in gang gezet. In 1997 breidde hij de Adviesraad uit van 60 naar 90 leden. Enkele bekende fundamentalistische critici werden uit de gevangenis ontslagen. De media kregen wat meer vrijheid. Verder zorgde hij ervoor dat aan de ergste misdragingen van leden van de koninklijke familie een eind kwam en maakte hij een begin met de bestrijding van de endemische corruptie.

Voor dit laatste is van belang. Voor het aantrekken van buitenlandse investeerders is een grotere openheid in financiële zaken een vereiste. Dat op dit terrein nog zeer veel moet gebeuren staat vast. De snelle bevolkingstoename en het gebrek aan werk voor jonge Saoedi's kunnen tot grote spanningen leiden. De werkloosheid onder de mannelijke beroepsbevolking bedraagt circa 10 procent. Onder jonge academici – potentiële opposanten van het regime – is die echter ruim drie maal zo hoog. Om de werkloosheid te bestrijden moeten veel meer dan voorheen autochtone arbeidskrachten worden ingeschakeld. Zij vragen echter veel hogere salarissen dan tot nu toe werden betaald aan de buitenlandse arbeiders die de Saoedi-Arabisch economie draaiende houden. Respectievelijk 90 en 70 procent van de arbeidsplaatsen in het bedrijfsleven en de ambtelijke sector worden bezet door contractarbeiders.

Op buitenlandspolitiek gebied heeft Abdoellah een duidelijke lijn uitgezet. Een verbetering van de relaties met de naaste buurstaten en Egypte stond hierbij voorop, en dat is ook gelukt. In Washington heeft de regent duidelijk gemaakt dat hij een oplossing van het Israëlisch-Palestijnse conflict verwacht.¹¹ Abdoellah stond niet toe dat de Verenigde Staten bij de laatste oorlog tegen Irak Saoedi-Arabië als uitvalsbasis gebruikten. Direct na het beëindigen van de oorlog drong hij er bij president Bush op aan dat alle Amerikaanse militairen het land zouden verlaten. Deze stemde daarin toe. Het regionale militaire hoofdkwartier van de Verenigde Staten wordt verplaatst van Dhahran naar Bahrein. Deze verhuizing was voordien al verschillende malen bepleit, maar vanwege de dreiging van Saddam Hoessein was Amerika daartoe niet overgegaan, zoals staatssecretaris van defensie Wolfowitz in een geruchtmakend interview in mei 2003 toegaf.¹²

De toekomst

Met het vertrek van de Amerikaanse militairen is een belangrijk argument van de fundamentalistische oppositie tegen het koningshuis weggenomen. "Their presence there over the last twelve years has been a source of enormous difficulty for a friendly government. I think just lifting that burden from the Saudis is itself going to open the door to other positive things," verklaarde Wolfowitz. Ook wat betreft het Israëliësch-Palestijnse conflict doet Washington, als drijvende kracht achter de 'roadmap', moeite om tot een oplossing te komen. Maar Wolfowitz verwees ook naar de van Riyad verwachte ingrijpende hervormingen. In het door een aantal politici en publicisten opnieuw bepleite alternatief van een breuk met de familie al-Saoed, ziet de regering Bush niets. Volgens deze critici is Saoedi-Arabië in feite een dictatuur, waarin niet-moslims en vrouwen nauwelijks rechten hebben. Het land zou bovendien de belangrijkste financier zijn of zijn geweest van allerlei fundamentalistische (terreur)bewegingen als de Taliban, en de Palestijnse Hamas. Bin Ladens arrestatie door Soedan was in 1996 niet mogelijk, omdat Riyad geen uitleveringsverzoek wilde indienen.¹³

Dat de Amerikaanse regering niet bereid is tot een breuk is begrijpelijk. De 'regime change', die hiervan op termijn het gevolg zou zijn, komt vrijwel zeker neer op de vestiging van een ander, al dan niet in militair uniform gehuld, fundamentalistisch bewind. Welke koers dit ten aanzien van de oude bondgenoot zou nemen is onduidelijk en daarmee gevaarlijk voor de Amerikaanse belangen in de regio. De vraag is of Abdoellah bereid en in staat is de hervormingen door te voeren. De uitgebreide Adviesraad is een voorzichtig begin van democratisering en er is sprake van verkiezingen voor gemeenteraden. Ook zijn onlangs voor het eerst in ruim 30 jaar contracten met buitenlandse energiebedrijven (Shell, Total) afgesloten voor het zoeken naar aardgas.¹⁴ Het Saoedische bewind lijkt verder na de laatste aanslag op buitenlanders in Riyad ernst te maken met de bestrijding van terrorisme, waarvan lange tijd het autochtone karakter is ontkend. Of dit voldoende is om de al-Saoeds in het zadel te houden is niet duidelijk. Het grootste gevaar voor de familie lijkt overigens uit eigen boezem te komen. Voor de opvolging van koning Fahd zijn verschillende kandidaten, waarvan Abdoellah de meeste kans maakt. Maar ook voor zijn opvolging zijn diverse kandidaten in de koninklijke familie. Een conflict over het leiderschap zou wel eens te veel kunnen zijn voor het bewind.

Dr. J.L. Schippers is medewerker van de Technische Universiteit Eindhoven en publiceert daarnaast regelmatig over de politieke verhoudingen in het Midden-Oosten.

Noten

1. Arthur Goldschmidt, *A Concise History of the Middle East*, Boulder 1999, p. 206-209; David Long, *The United States and Saudi Arabia: Ambivalent Allies*, Boulder/Londen 1985, p. 5.
2. Mamoun Fandy, *Saudi Arabia and the Politics of Dissent*, New York 2001, p. 32-34; Long, *ibid.*, p. 5-6.
3. Fandy, *ibid.*, p. 34-36; Gwenn Okruhlik, 'Networks of Dissent: Islamism and Reform in Saudi Arabia', Website Social Science Research Council, 1, 2. Aan de sji'itische oppositie is hier geen aandacht besteed.
4. Fandy, *ibid.*, p. 41-60; Okruhlik, *ibid.*, p. 6-7.
5. Fandy, *ibid.*, p. 115-175.
6. Zie bijvoorbeeld: Elaine Landau, *Osama Bin Laden: A War against the West*, Brookfield 2002; Fandy, *ibid.*, p. 177-192.
7. Zie voor de geschiedenis van Aramco: Irving Anderson, *Aramco. The United States and Saudi Arabia*, Princeton 1981; ook Long, *ibid.*, p. 10-30.
8. Long, *ibid.*, p. 1, 3; Josh Pollack, 'Saudi Arabia and the United States, 1931-2002', in *Middle East Review of International Affairs*, 6, No. 3, september 2002, internet edition.
9. Long, *ibid.*, p. 3-9; Pollack, *ibid.* p. 5-7, 10-15.
10. Fandy, *ibid.*, p. 157, 158, 179-182, 192-194; Okruhlik, *ibid.*, p. 9, 10.

11. Okruhlik, *ibid.*, p. 3-4; zie voor de opvolgingskwestie ook: Kechichian, *ibid.*, p. 4-7.
12. William Kristol, 'What Wolfowitz Really Said', in *Weekly Standard*, 9 juni 2003, internet edition.
13. Zie voor een overzicht van deze opinie: Doug Bandow, 'Befriending Saudi Princes. A High Price for a Dubious Alliance', in *Policy Analysis*, No. 428, 20 March 2002, internet edition. *Policy Analysis*, is het blad van het Cato Institute.
14. *NRC Handelsblad*, 25 juli 2003.